

НАПРЯМ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-53>

АЛЬТЕРНАТИВНА ТА ДОПОМІЖНА КОМУНІКАЦІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Бучмей Дар'я Василівна

*здобувачка вищої освіти магістерського рівня
спеціальності А6 «Спеціальна освіта»*

Мулеса Мирослава Юрївна

*здобувачка вищої освіти магістерського рівня
спеціальності А6 «Спеціальна освіта»*

Науковий керівник: Стеблюк Світлана Василівна

*доктор педагогічних наук, доцент кафедри фізичної терапії,
реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Постановка актуальності. Комунікація є базовою психічною функцією, що відіграє ключову роль у процесах соціалізації, пізнанні навколишнього світу, формуванні особистості. Сучасні наукові дослідження свідчать про зростання кількості осіб з мовленнєвими порушеннями, що суттєво ускладнює їхню комунікативну діяльність. Науковці М. Чайка, Г. Усатенко, О. Кривоногова відзначають, що ця проблема зумовлена комплексом генетичних, медичних, соціальних, психологічних і педагогічних чинників [4]. Водночас підвищення якості психолого-педагогічної діагностики сприяє більш ранньому та повному виявленню дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, що підсилює актуальність даного питання.

Г. Варіна, А. Літвінчук, С. Конопляста у межах психолого-педагогічного дискурсу значну увагу приділяють вивченню можливостей застосування АДК як ефективного засобу розвитку мовлення,

формуванню комунікативної компетентності та забезпеченню успішної адаптації до освітнього процесу [1].

Особливий акцент здійснюється на вивчення потенціалу невербальних засобів комунікації – жести, піктограми, комунікативні книги та інші візуальні підтримки у роботі з дітьми, які мають розлади аутистичного спектра, порушення інтелектуального розвитку.

Мета дослідження: здійснити аналіз особливостей застосування альтернативної і допоміжної комунікації у роботі із дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Альтернативна та допоміжна комунікація – це засоби та методи, які використовуються для забезпечення спілкування в осіб, що мають порушення мовлення. Альтернативна комунікація – спосіб, за допомогою якого людина, яка не в змозі використовувати усне мовлення, отримує можливість виразити свої думки та емоції. Допоміжна комунікація означає додаткове або підтримане спілкування [2, с. 2].

До груп користувачів АДК належать різні категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Діти з РАС мають виражені труднощі у розумінні та вираженні мовленнєвих повідомлень, встановленні та підтриманні соціальних взаємодій. Окрему підгрупу становлять діти з дитячим церебральним паралічем, зокрема у випадках тяжких форм, коли порушення функціонування артикуляційного апарату істотно унеможлиблює використання усного мовлення як основного засобу комунікації. Користувачами АДК є діти з інтелектуальними порушеннями, з іншими комплексними порушеннями розвитку, що суттєво обмежують або унеможлиблюють традиційні форми мовленнєвої взаємодії [4].

У зв'язку з вищезазначеним, доцільним є детальний розгляд форм альтернативної комунікації, що диференціюються за критеріями обсягу використання та функціонального призначення у комунікативному процесі, серед яких: тотальна, допоміжна, тимчасова та змішана.

1. Тотальна комунікація – передбачає одночасне використання всіх доступних каналів передачі інформації: мовлення, жестів, міміки, графічних символів, зображень, спеціальних пристроїв. Такий підхід особливо ефективний у роботі з дітьми, які мають збережене розуміння мовлення, але потребують багатоканальної підтримки для його вираження.

2. Допоміжна комунікація – використовується як додатковий засіб до усного мовлення з метою полегшення спілкування. Вона дозволяє дитині підтримувати розмову, коли її мовленнєві можливості є обмеженими.

3. Тимчасова форма – використовується у випадках, коли втрата мовлення є тимчасовою і передбачається його подальше відновлення.

4. Змішана комунікація – поєднує кілька підходів залежно від ситуації, рівня розвитку дитини, її фізичних можливостей та контексту спілкування.

Застосування засобів АДК можна умовно розділити на декілька видів, враховуючи мету використання та вид подання матеріалу:

1) комунікація з безпосереднім використанням тіла, у тому числі через тактильні відчуття (жести, міміка, рухи тіла, обмацування, постукування);

2) комунікація через візуальні образи: письмо, символи, піктограми, зображення;

3) спеціальні електронні засоби комунікації, включаючи цифрові нотатники, віртуальні фотоальбоми, сенсорні дисплеї, засоби синтезу мовлення, іграшки зі звуковим супроводом;

4) комбіновані засоби комунікації, які поєднують у собі мовлення, жести й символи (система Makaton) [1, с. 58].

Основою для формування комунікативних умінь є оцінка когнітивного рівня розвитку дитини, її емоційно-вольової сфери, мотивації до взаємодії, здатності до сприймання інформації в різних сенсорних каналах, наявності і розвитку імітаційних навичок [5]. Це дозволяє визначити сильні сторони дитини, обрати відповідні форми та засоби АДК, розробити індивідуальний план розвитку комунікативних навичок, що передбачає поступове розширення функцій спілкування: від простих прохань до вираження думок, емоцій, участі в діалозі.

Враховуючи багатогранність проблеми забезпечення ефективної комунікації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, застосування АДК в роботі з ними вимагає мультидисциплінарного підходу, залучення логопедів, психологів, дефектологів, педагогів, батьків та самих дітей. Такий підхід дозволяє максимально адаптувати засоби АДК до потреб користувача, сприяє розбудові ефективного комунікативного середовища та забезпечує рівний доступ дитини до освіти, соціальної взаємодії та повноцінного життя в суспільстві [5, с. 130–137].

Альтернативна та допоміжна комунікація є важливим засобом підтримки й розвитку мовленнєвої взаємодії у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Її ефективне застосування ґрунтується на глибокому психолого-педагогічному аналізі індивідуальних особливостей дитини, врахуванні її комунікативних потреб та можливостей.

Література

1. Залановська Л. І. Розвиток комунікативної діяльності дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Балтійський журнал педагогіки та психології*. 2022, № 4, С. 49–65. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/347/9552/19918-1>
2. Самсонова Л. С., Дмитрієва М. В., Казачинер О. С. Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти: методичні рекомендації. Київ : Директорат дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти, 2022. 14 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2022/09/14/List-4.2373-22-09.09.2022-Pro.metod.rekom.14.09.2022.pdf>
3. Сімко А. В. Альтернативна комунікація: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2024. 144 с.
4. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Уса тенко Г. В., 2021. 80 с.
5. Швалюк Т. М., Марченко І. С. Альтернативні та допоміжні технології: досвід і перспективи застосування у вітчизняному безбар'єрному просторі осіб із особливостями психофізичного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2023, № 45, С. 130–137. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c02d39be-dc2a-4f37-b43b-7614cf95e151/content>